

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Γράφει ο Δρ Βασίλης Αβραχάς → Τηλ: 0431262823 → mousaiosthetrelos@yahoo.com.au

Ολίγη πολιτική αγωγή από Πλάτωνα, Αριστοτέλη και Στωικούς (Μέρος Β')

Συνέχειες και ασυνέχειες στον αρχαίο ελληνικό πολιτικό στοχασμό

Η πορεία που προσπάθησα να σκιαγραφήσω την προηγούμενη εβδομάδα στο πρώτο μέρος του παρόντος, μία πορεία από τον «φιλόσοφο-βασιλιά» του Πλάτωνα στον ιδανικό πολίτη του Αριστοτέλη και από εκεί στον «πολίτη του κόσμου» των Στωικών, μας επιτρέπει να ανιχνεύσουμε τόσο σταθερές όσο και μεταβλητές ή, αν θέλετε, συνέχειες και ασυνέχειες. Κατ' αρχάς, είναι εμφανές ότι στην εξέλιξη της η αρχαιοελληνική πολιτική διάνοηση παρέμεινε αμετακίνητα ευδαιμονιστική: το ιδανικό ήταν πάντα η ευδαιμονία, ανεξάρτητα από το πώς αυτή προσδιοριζόταν εκάστοτε. Αυτό σημαίνει ότι το ζητούμενο δεν έπαψε ποτέ να είναι η δέουσα θέση και δράση του ατόμου εντός του συνόλου, από την οποία μπορούσε να προκύψει τόσο η ατομική αυτοπραγμάτωση όσο και η συλλογική ευημερία.

Ένα άλλο στοιχείο που υποδηλώνεται στην εξέλιξη των αρχαιοελληνικών πολιτικών ιδεών είναι ότι ποτέ δεν αποστασιοποιήθηκαν από την οντολογική τους θεμελίωση. Οι ιδέες του Πλάτωνα, η εντελέχεια του Αριστοτέλη και η φύση των Στωικών, όσο κι αν διαφέρουν ειδολογικά, παραπέμπουν στο Είναι που αποτελούσε για τον αρχαίο Έλληνα τον γνώμονα του πολιτικού φαίνεσθαι. Θα μπορούσε, μάλιστα, να υποστηριχθεί ότι εν γένει η αρχαία ελληνική φιλοσοφία ανέπτυξε και διατήρησε έναν πολιτικό προσανατολισμό, στον βαθμό που τα πολιτικά προβλήματα γίνονταν αντιληπτά ως η αιτία και ταυτόχρονα ως το τέλος του ζωτικού διακυβεύματος της αλήθειας.

Τέλος, στις σταθερές της πορείας που προσπάθησα να σκιαγραφήσω θα πρέπει να περιληφθεί και η έννοια της εγκράτειας. Η ατομική αυτοπραγμάτωση, η συλλογική ευημερία και η εκζήτηση της αλήθειας είναι αδιανόητες, εάν δεν προϋποτεθεί ένας ορισμένος βαθμός κυριαρχίας: στον εαυτό, στους άλλους, στο περιβάλλον. Εν προκειμένω, όμως, δεν έχουμε να κάνουμε με μία μονομερή, αυθαίρετη ή ιδιοτελή κυριαρχία, αλλά με το αίτημα εκείνο της αυτοεξέτασης, αυτοκριτικής και αυτοκυριαρχίας που είναι απαραίτητο για την ενσυνείδητη, υπεύθυνη και μετά λόγου δράση εντός και υπέρ του συνόλου.

Από την άλλη, βέβαια, η πορεία από τον Πλάτωνα έως τους ύστερους Στωικούς χαρακτηρίζεται από προφανείς ασυνέχειες και ρήξεις. Για παράδειγμα, ο Πλάτωνας είναι ένας αυστηρός κριτής της αθηναϊκής δημοκρατίας, ο Αριστοτέλης, αν και κριτικός απέναντί της, διατηρεί γι' αυτήν –στο πλαίσιο του ρεαλισμού του– μια συμπάθεια, ενώ για τους Στωικούς η συγκεκριμένη προβληματική δεν φαίνεται να έχει πια και τόση σημασία. Επίσης, ο Πλάτωνας συντηρεί ακόμα την απολυτότητα του ιδανικού πολιτεύματος, τη στιγμή που ο Αριστοτέλης το συζητά περισσότερο θεωρητικά παρά πρακτικά, ενώ οι Στωικοί έχουν να αντιμετωπίσουν τη σκληρή πραγματικότητα της ανεστιότητας του πολιτειακού ιδεώδους.

Επιπρόσθετα, είναι εμφανής μία μετατόπιση από τη σχετική ισορροπία ανάμεσα σε ηθική και πολιτική στην κατά το μάλλον και ήττον προτεραιότητα της ηθικής. Η συγκεκριμένη μετατόπιση συνοδεύεται από μία σύστοιχη μετατόπιση από την εξωτερική

πράξη στην εσωτερική συνείδηση ή, αλλιώς, από τη δικαιοσύνη (Πλάτωνας) και τη θεωρία (Αριστοτέλης) στην απάθεια (Στωικοί). Παράλληλα, διαπιστώνεται ότι πέρα από τις όποιες πραγματολογικές συμφωνίες ή περαιτέρω επεξεργασίες κοινών τόπων, τα προβλήματα, τα κίνητρα, οι στόχοι και οι προθέσεις είναι αισθητά διαφορετικά μεγέθη. Τέλος, θα μπορούσε ίσως κάποιος να διακρίνει μία αυξανόμενη συνείδηση των ορίων του πολιτικού εγχειρήματος και, κατ' επέκταση, μιας απαισιοδοξίας ή έστω κυνικότητας εν σχέσει προς τις δυνατότητες των πολιτικών στόχων.

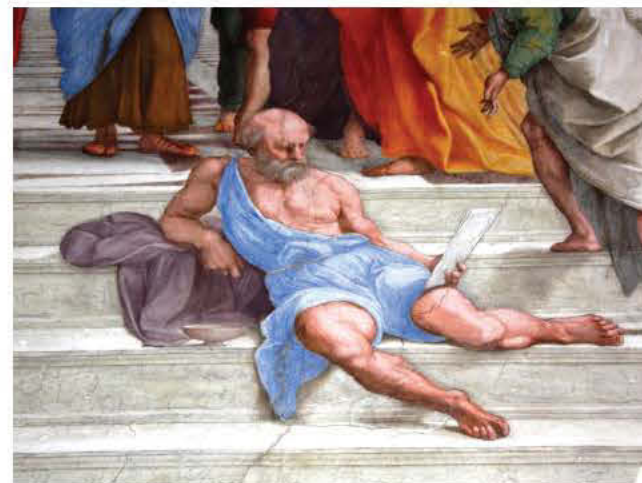
Ο απόηχος σε σχέση με το σήμερα...

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι η κλασική πόλη-κράτος –και, μάλιστα, στη δημοκρατική της εκδοχή– απέχει πολύ από τη νεότερη και σύγχρονη αντιπροσωπευτική/κοινοβουλευτική δημοκρατία. Μία από τις βασικότερες διαφορές εν προκειμένω είναι η αντιπαράθεση (αρχαιοελληνικής) συμμετοχής και (νεοτερικής) ιδιώτευσης, μιας και η νεοτερική ή μετανεοτερική πολιτική θεωρία και πράξη δεν φαίνεται να εμφανίζουν τίποτα το ανάλογο με την αρχαιοελληνική εγκράτεια. Βέβαια, η αρχαία ελληνική δημοκρατία κάθε άλλο παρά ως πολιτειακή τελειότητα θα πρέπει να θεωρείται (π.χ. δουλεία, άτεγκτη κοινωνική ιεράρχηση, φατρίες και πάθη), αλλά αυτό δεν συνεπάγεται ότι η δημοκρατία με την οποία εμείς είμαστε εξοικειωμένοι αποτελεί τρόπον τινά το ενδεδειγμένο αντίπαλο δέος. Σ' αυτή τη συνάφεια, αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ ο τρόπος που η κλασική περίοδος κατανοούσε την υπαγωγή του ατόμου στο πολιτικό σύνολο απάδει έντονα προς τις ατομικιστικές ευαισθησίες της εποχής μας, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει ότι αυτές ακριβώς οι ευαισθησίες επανειλημμένα κατακερματίζουν το πολιτικό γίγνεσθαι.

Τα ιδεώδη των Στωικών συνιστούν σ' έναν ορισμένο βαθμό μία *sui generis* κατάσταση, μία κατάσταση που τελεί σε αναλογία με κάποιες από τις κοινωνικοπολιτικές πεποιθήσεις και πρακτικές της παγκοσμιοποίησης. Η συνείδηση της αποξένωσης, της αλλοτρίωσης και της ματαίωσης αποτελούν εκατέρωθεν κοινό υλικό, το οποίο ενεργοποιεί και στην περίπτωση του «πλανητικού ανθρώπου» (Κώστας Αξελός) των ημερών μας την εσωτερική και απολυτοποίηση των πολιτικών προταγμάτων που δεν βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στο εξωτερικό, αντικειμενικό πεδίο. Είναι ενδεικτικό ότι η συνείδηση του κοσμοπολιτισμού έχει ανακάμψει και πάλι δυναμικά, αποτελώντας για πολλούς τη μοναδική βιώσιμη λύση μέσα σ' έναν κόσμο που τα πάντα ανήκουν σε όλους και σε κανένα.

Δίκη επιλόγου

Ο αρχαιοελληνικός πολιτικός στοχασμός δεν υπήρξε μία «εγκεφαλική» υπόθεση, αποκομμένη από την κοινωνία και τα επιτακτικά της προβλήματα. Αντίθετα, στάθηκε πάντα μία ζωντανή και δυναμική διαδικασία, ριζωμένη βαθιά στα άμεσα και επιτακτικά προβλήματα του συλλογικού βίου και στις προκλήσεις των ιστορικών συνθηκών. Προέκυπτε από τη δεδομένη εκάστοτε ιστορία και επέστρεφε σ' αυτήν. Υπ' αυτήν την έννοια, ήταν πάντα κάτι το συναφειακό και επικαιροποιημένο. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι είχε

αξία μόνο για το τότε και όχι για το τώρα. Αν δεχθούμε ότι, ανεξάρτητα από τις όποιες ρήξεις και τομές της, η ιστορία εκτυλίσσεται στο πεδίο θεμελιωδών ανθρωπίνων αναγκών και αιτημάτων, τότε μπορούμε να αντιληφθούμε ότι τηρουμένων των αναλογιών έννοιες όπως η κοινωνική δικαιοσύνη, η πολιτική συμμετοχή και η ηθική ευθύνη διατηρούν αμείωτο το κύρος και την αξία τους και στη δική μας ιστορική συνθήκη. Ο «φιλόσοφος-βασιλιάς» του Πλάτωνα, ο ιδανικός πολίτης του Αριστοτέλη και ο «πολίτης του κόσμου» των Στωικών δεν συνιστούν μονάχα στιγμές ενός πνεύματος που έχει πια παρέλθει· κυρίως και πρωτίστως, συνιστούν μέτρα και σταθμά για τη δική μας αναμέτρηση με τους όρους και τα όρια της κοινωνικής συνύπαρξης.

ΚΑΤΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ...

Το περασμένο Σάββατο είχα τα χαρά να βρεθώ με πολλούς άλλους συνέλληνες – φίλους, γνωστούς και άλλους– στην πρώτη βραδιά γνωριμίας που είχαν ετοιμάσει οι Έλληνες του Μακάρθα (οι οποίοι, σημειωτέον, έχουν ήδη οργανωθεί νομικά σε εταιρικό σχήμα). Η εν λόγω εκδήλωση έλαβε χώρα στο Glen Alpine Community Hall στην περιοχή του Κάμπελτάουν και αποδείχθηκε μία πρώτης τάξεως ευκαιρία να δείξουν οι Έλληνες της εκεί περιοχής ότι όχι μόνο υπάρχουν, αλλά πολύ περισσότερο ότι είναι αποφασισμένοι να κάνουν αισθητή την παρουσία τους σε όλα τα επίπεδα της τοπικής κοινωνίας. Είμαι σίγουρος ότι ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί, εάν και εφόσον οι Έλληνες του Μακάρθα δεν βιαστούν, προχωρήσουν με τη δέουσα σύνεση και εκμεταλλευτούν στο έπακρο τις δυνατότητες που τους δίνει ο καλός συνδυασμός της νέας με την παλαιότερη γενιά που βλέπουμε να χαρακτηρίζει τις τάξεις τους.

Πάντως όσον αφορά τη βραδιά αυτή καθεαυτή θεωρώ πως ήταν εξαιρετικά επιτυχημένη, μιας και δεν ήταν απλά «μία από τα ίδια» που βλέπουμε συνήθως σε τέτοιες εκδηλώσεις. Είχε ζωντανή μουσική (τους πολύ γνωστούς Out of the Blue), χορευτικό σκετσάκι (από τρία πολύ νέα παιδιά) και δημιουργικές χορογραφίες από το συγκρότημα «Σεισμός». Οι επιλογές του σεφ παίρνουν «άριστα»: απέφυγε την περιττή ποικιλία και εστίασε στην ποιότητα (πλούσιες σαλάτες, εξάισια τυρόπιτα και αρνί λουκούμι). Ιδιαίτερη εντύπωση μου έκανε ότι οι Έλληνες του Μακάρθα έδειξαν ευθύς εξ αρχής ότι επιμένουν ελληνικά και στηρίζουν τις ελληνικές επιχειρήσεις, αφού παντού υπήρχαν ελληνικές μπύρες, ελληνικά κρασιά, ελληνικά αναψυκτικά και εμφιαλωμένα νερά. Μπράβο, βρε μάγκες!